

بررسی فقهی «آموزش هویت‌یابی جنسی به کودکان»

□ سید علی موسوی *

□ سید عباس موسوی *

چکیده

«آموزش جنسی» بخش مهمی از تربیت جنسی است. این نوع آموزش، در راستای افزایش دانش، آگاهی و ارتقای مهارت‌مربی‌ان در امور جنسی و جنسیتی آنان صورت می‌گیرد. یکی از مؤلفه‌های «شناختی» در آموزه‌های جنسی، «هویت جنسی» است. تعلیم مسایلی به کودکان برای شناخت هویت خویش، شاکله اصلی نقش‌پذیری جنسی آنان را شکل می‌دهد. بر اساس یافته‌های پژوهش‌های تجربی، آموزش جنسی در هویت‌یابی جنسی مؤثر است و تعلیم آموزه‌های جنسی برای هویت‌یابی جنسی کودکان ضروری است. عدم تدوین پژوهشی مبتنی بر فقه اهل‌بیت (علیهم‌السلام) و نیز نبود برنامه‌ای جامع برای ارائه آموزش جنسی جهت انتقال محتوای آموزشی مناسب والدین و مربیان را دچار سردرگمی کرده است. پژوهش حاضر به روش اجتهادی و گردآوری کتابخانه‌ای احکام مرتبط با تعلیم آموزه هویت‌یابی جنسی در دوره کودکی از دیدگاه فقه اهل‌بیت (علیهم‌السلام) را بررسی و حکم آن را از ادله عامه [قواعد عامه] و خاصه - قرآن و سنت - و نیز ادله عقلی استخراج نموده است. بر اساس روش استدلالی مذکور و به مقتضای ادله و قواعد عامه و نیز ادله خاصه، تعلیم در راستای هویت‌یابی جنسی کودکان، حداقل رجحان ندبی دارد.

کلیدواژه‌ها: آموزش جنسی، تربیت جنسی، انحراف جنسی، هویت جنسی، کودک.

* دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، جامعه المصطفی (علیه‌السلام) العالمیه، نمایندگی خراسان (s.abohamed.mosavi@gmail.com).

** دکترای فقه تربیتی، جامعه المصطفی (علیه‌السلام) العالمیه (mosavi58@chmail.ir).

بیان مسأله

«تعلیم آموزه‌های جنسی» از مهم‌ترین ابعاد و ساحت‌های «تربیت جنسی» است؛ که در چگونگی شکل‌گیری شخصیت انسان نقش مهمی داشته؛ بر افکار، عواطف و رفتارهای انسان نیز تأثیرگذار است. «آموزش جنسی» روشی است که در آن، آگاهی فرد را در زمینه تمایلات جنسی، نگرش‌ها و ارزش‌های فرهنگی مربوط به آن، افزایش می‌دهد؛ همچنین موجب بهبودی و ارتقاء ارتباطات مؤثر در موضوعات جنسی می‌شود. (روجر، ۱۹۸۷م، به نقل از مصطفی تبریزی و دیگران، ۱۳۸۵: ۳۵۴) از این رو، محتوای آموزش جنسی باید متناسب با سن، سطح تحول مخاطبان، شرایط فرهنگی - اجتماعی افراد، به موقع، دقیق و مناسب ارائه گردد.

استنباط احکام مرتبط با تعلیم آموزه‌های جنسی بر عهده فقیه است. با توجه به نوپا بودن فقه تربیتی، استنباط احکام فقهی در ساحت تعلیم آموزه‌های جنسی، با دشواری‌هایی روبه‌رو است. پژوهشی مستقل و جامع درباره «تعلیم آموزه‌های جنسی مبتنی بر فقه اهل بیت (علیهم‌السلام)» در دوره کودکی صورت نگرفته است؛ از این رو، این پژوهش با هدف استخراج احکام تعلیم آموزه‌های جنسی در کودکی از دیدگاه فقه اهل بیت (علیهم‌السلام)، با روش استنباط فقهی صورت خواهد گرفت.

تاکنون پژوهشی مستقل و جامع، درباره «تعلیم آموزه‌های جنسی هویت‌یابی جنسی از دیدگاه فقه اهل بیت (علیهم‌السلام)»، مخصوصاً در دوره کودکی، صورت نگرفته است. به عبارت دیگر، ورود خاص به این عرصه به صورت منسجم و مستقل با دید تفقهی تحقق نیافته است. از این رو، بررسی فقهی و گستره تحقیقی در این موضوع، بدیع می‌باشد. استنباط فقهی در تعلیم آموزه‌های جنسی و نیز برجسته‌سازی نقش اولیاء و مربیان در این زمینه و پاسخ به مسائل مربوطه از منظر فقهی، جنبه نوآوری این پژوهش به‌شمار می‌آید. بنابراین، تمایز این پژوهش نسبت به تحقیقات گذشته، جامعیت و گستره بحث تعلیم آموزه هویت‌یابی جنسی در دوره کودکی و بیان احکام آن بر اساس فقه اهل بیت (علیهم‌السلام) است.

پیشینه

فقهاء درباره احکام «تعلیم آموزه‌های جنسی» به صورت کلی و جزئی توجه کرده‌اند (اعرافی،

۱۳۹۶: ۲۶/۴۰-۴۲). استاد اعرافی در دو اثر «تربیت جنسی» (همان) و «تربیت فرزند با رویکرد فقهی» (همو، ۱۳۹۳: ۱۴۰-۱۶۹) به برخی از مسائل آن از جمله موضوع، تحفظ نگاه از دیدن عورت دیگران، استیزان و جداسازی بستر کودکان (تفریق مضاجع)، از لحاظ فقهی، پرداخته است.

مباحثی از کتاب «نحن و الأولاد فی مآثر أهل بیت النبوة ﷺ» نیز ناظر به آموزه‌های جنسی است (عندلیب، ۱۳۸۴ ش). «تربیه الطفل فی الإسلام» نیز اشاراتی به روایاتی در این خصوص دارد (حسینی، ۱۴۲۶: ۱۰۸-۱۱۰). «التربية الجنسية للأطفال و البالغين» نیز به مسایل رایج امور جنسی اطفال (مراهق و ممیز) و مکلفان (نوجوانان و جوانان و بزرگسالان) پرداخته است. رویکرد این اثر بیشتر قرآنی و روایی است؛ ولی نیم‌نگاهی به مسایل فقهی دارد (مدنی، ۱۴۱۶ ق). در «أحكام الأطفال» نیز روش فقهی به برخی از مسائل مربوط به «تعلیم و تربیت جنسی» به‌صورت پراکنده و جزئی پرداخته شده است (انصاری شیرازی و دیگران، ۱۴۲۹ ق).

با توجه به پیشینه مذکور و جستجوی نویسندگان به نظر می‌رسد پژوهشی مستقل و جامعی، درباره «تعلیم آموزه‌های جنسی برای هویت‌یابی جنسی کودکان از دیدگاه فقه اهل بیت ﷺ»، صورت نگرفته است و به‌صورت منسجم و مستقل با دید تفقهی تحقق نیافته است. از این رو، بررسی فقهی و گستره تحقیقی در این موضوع، بدیع می‌باشد. لذا تمایز این پژوهش نسبت به تحقیقات گذشته، جامعیت و گستره بحث تعلیم آموزه هویت‌یابی جنسی در دوره کودکی و بیان احکام آن بر اساس فقه اهل بیت ﷺ است.

۱. مفهوم‌شناسی

الف) هویت جنسی

تعریف حقیقی (یا تعریف جامع و مانع) برای «هویت»، (Identity) ارائه نشده و تمام تعریف‌های ارائه‌شده، شرح لفظ و یا بیان مصداق است. با این وجود، «هویت» يك حس کلی درونی است که جریان تلفیق تغییرات فردی و نیازهای اجتماعی برای آینده می‌باشد. در واقع، «هویت» تعریفی است که فرد از خود و وجود خود می‌کند و به پرسش‌هایی چون «چیستم؟» و به «چه می‌خواهم؟» پاسخ می‌دهد و از طریق هویت به ابعاد شخصیت خود نوعی

هماهنگی و انسجام نسبی می‌بخشد. (علی‌خانی، ۱۳۸۶: ۳۴۲) به عبارت دیگر هویت، داشتن تصویر روشن از چگونگی «بودن» است که ریشه در گذشته دارد، در حال شکل می‌گیرد و نظر به آینده دور دارد. بنابراین، می‌توان گفت: «مجموعه عوامل، آثار و نشانه‌های که یک فرد را از فرد دیگر متمایز می‌کند - اعم از دینی، فرهنگی، اجتماعی، شخصی، سیاسی، تاریخی - هویت نامیده می‌شود.» (زارعی متین، ۱۳۸۶: ۸۲)

هویت انواعی مختلفی دارد که به اقسام مختلفی تقسیم می‌شود که مهمترین نوع تقسیم بندی هویت فردی و جمعی و در تقسیم بندی دیگر به هویت شخصی، صنفی و باطنی تقسیم شده است. یکی از انواع «هویت»، «هویت جنسی» می‌باشد که یک حالت روان‌شناختی است که بازتاب احساس درونی شخص از مذکر یا مونث بودن خویش است. در واقع، «هویت جنسی، پذیرش ویژگی‌های زیستی، شناختی، عاطفی و اجتماعی هر یک از دختر و پسر است که به صورت متفاوت، در دو جنس، پدیدار می‌گردد». (ر.ک: فقیهی، ۱۳۸۷: ۱۰۵؛ حکیمی، ۱۳۶۱: ۱۵-۱۶؛ کاپلان و سادوک، ۲۰۰۳ به نقل از عسکری، ۱۳۸۶: ۱۸۶-۱۸۱؛ رضایی و همکاران، ۱۳۸۶: ۵۸-۶۴) برای همین، هویت جنسی در تکامل، رشد و عملکرد شخصیت تأثیرگذار است. البته نقش والدین در شکل‌دهی متعادل و پایدار هویت جنسی فرزندان یکی از مهمترین، دشوارترین و درعین‌حال ظریف‌ترین مداخله‌گری‌های تربیتی است که تأثیر به‌سزایی در آینده و سرنوشت کودکان برجای می‌گذارد.

درباره «هویت جنسی»، دیدگاه‌های گوناگونی وجود دارد که به‌خاطر اختصار بررسی نمی‌شوند (ر.ک: حسینی، ۱۳۸۶: ۴۸۵-۴۸۷)؛ فقط به عنوان نمونه، دیدگاه فروید بیان می‌گردد. وی معتقد است: بررسی «هویت جنسی» صرفاً مطالعه دستگاه تناسلی و رفتار اجباری نیست، بلکه نوع تفکرات و عملکرد افراد را نیز تعیین می‌کند. به اعتقاد وی، کودکان از طریق تقلید رفتارهای والدین همجنس، هویت جنسی خود را در خواهند یافت (لیندزی و تامپسون، ۱۹۸۸؛ به نقل از کجباف، ۱۳۸۷: ۷۲). در واقع، الگویابی جنسیتی در کودکان، از طریق فرایند همانندسازی با پدر یا مادر، از چهار - پنج سالگی آغاز می‌شود و از این طریق، آنان ویژگی‌های شخصیتی زنانه یا مردانه‌ی والدین‌شان را درونی می‌کنند و بسیاری از ارزش‌ها و ویژگی‌های

آنان را کسب می‌کنند (ر.ک: فقیهی، ۱۳۸۷: ۱۰۹). بنابراین، هرگونه انحراف از مسیر بهنجار شکل‌گیری هویت جنسی پایه‌گذار نوعی سازگاری می‌شود که شکل مشخص و شدید آن «اختلال هویت جنسی»، (GID)^۱ می‌باشد (ر.ک: خسروی، ۱۳۷۴ و طالبیان، ۱۳۸۴). بر اساس دهمین تجدیدنظر طبقه‌بندی آماری و بین‌المللی بیماری‌ها و مشکلات بهداشتی وابسته (ICD-۱۰) برای اختلالات هویت جنسی دو عنوان «نارضایتی جنسیتی» و «مبدل‌پوشی دونقشی» بیان شده است (ر.ک: اوحدی، ۱۳۸۴: ۲۵۷). از ترنس سکسوالیسم در (DSM-III-R) و (DSM-III) به‌عنوان شدیدترین نوع اختلال هویت جنسی یاد شده است، که شخص آرزو می‌کند آلت جنسی جنس مخالف را داشته باشد (کاستلو، ۱۹۹۵: ۳۸۹-۳۹۷؛ به‌نقل از حجازی و دیگران، ۱۳۸۷: ۷۸-۸۷). به جنبه عاطفی این اختلال، «ملال جنسیتی» یا «دگرجنس‌پنداری» نیز گفته می‌شود که ممکن است در اثر ناهماهنگی جنسیت زیست‌شناختی فرد از یک سو و آرزوی داشتن عضوی از جنس مقابل از سوی دیگر به وجود آمده باشد (ر.ک: خدایاری‌فرد، ۱۳۸۲: ۱۲-۲۲؛ کاپلان و سادوک، ۲۰۰۳، ص ۳۹۱؛ به‌نقل از آریا حجازی و دیگران، ۱۳۸۷: ۷۸-۸۷).

از مهم‌ترین عوامل مؤثر در شکل‌گیری این اختلال به عوامل زیستی، روانی و اجتماعی مانند محرومیت از والدین، (برادفورد، ۱۹۹۷: ۱۳۸-۱۴۱؛ سولر، ۱۹۸۵: ۱۰-۲۴؛ به‌نقل از رضایی و دیگران، ۱۳۸۶: ۵۸-۶۴) اضطراب (زوکرو و برادلی، ۱۹۹۵: ۲۳۱-۲۳۲؛ به‌نقل از همان) و عدم امنیت خانوادگی، (کاتس، ۱۹۹۲: ۲۴۵-۲۶۵؛ به‌نقل از همان؛ کوهن و گورن، ۱۹۹۹: ۳۱۵-۳۳۳؛ به‌نقل از باچر و همکاران، ۱۳۸۷، ج ۲: ۳۵۹) استرس پیش از تولد، اختلالات ژنتیکی و هورمونی، مشکلات عصبی و سیستم عصبی مرکزی اشاره شده است (ر.ک: کاپلان و سادوک، ۱۳۷۹: ۳۹۱؛ اوحدی، ۱۳۸۴: ۲۴۴-۲۴۵؛ کاهانی و فخری شجاعی، ۱۳۸۱).

به نظر می‌رسد که شایع‌ترین پیامد بزرگسالی مردان مبتلا به اختلال هویت جنسی، هم‌جنس‌گرایی باشد، نه نارضایتی جنسیتی (باچر و همکاران، ۱۳۸۷: ۳۱۱/۲-۳۵۹). برخلاف ناراضی‌های جنسیتی زن به مرد، دو نوع ناراضی جنسیتی مرد به زن وجود دارد که علت‌ها و روند رشد بسیار متفاوتی دارند: ناراضی‌های جنسی هم‌جنس‌گرا و خودزن‌خواه (بلانچارد، ۱۹۸۹؛ لی وی و والنت، ۲۰۰۶؛ به‌نقل از باچر، ۱۳۸۷، ج ۲: ۳۱۱-۳۵۹). بر پایه برخی پژوهش‌ها،

تمامی افرادی که به انحراف «نارضایتی جنسیتی»^۲ مبتلا هستند، بدون استثنا، در کودکی، به آنها به چشم جنس مخالف نگریسته شده و با ظاهری متناسب با جنس مخالف، آراسته شده‌اند (مانی و پریمروس، ۱۹۶۸م؛ به نقل از فقیهی، ۱۳۸۷: ۱۰۸).

ب) کودکی

واژه «کودک»، در زبان قرآن، روایات و متون فقهی معادل: «طفل»، «صبی»، «صغیر»، «مُراهِق»، «حَدَث» و «غلام» به کار رفته است؛ اما در اصطلاح فقهاء، در معنایی متقابل با بلوغ است (علامه حلی، ۱۴۱۰: ۲۹۸/۲). بر این اساس، «دوران تمییز» که بین دوران کودکی و بلوغ قرار دارد و مرحله کوتاهی قبل از سن تکلیف [بلوغ شرعی] است؛ مرحله نهایی از دوره کودکی است - نه نوجوانی - که معمولاً بلوغ جنسی زودرس در همین دوران تمییز اتفاق می‌افتد (موسوی، ۱۳۹۹: فصل اول).

البته اکثر فقهاء دوران کودکی را به دو بخش، صبی غیر ممیز [هفت سالگی] و صبی ممیز [تا آغاز بلوغ] تقسیم کرده‌اند (شیخ طوسی، ۱۴۰۷: ۱۳۱/۵). «کودک ممیز» نیز بر دو قسم است: کودک غیر «مُراهِق» و کودک «مُراهِق» (طباطبایی یزدی، ۱۴۲۰: ۵۵۰/۱).

برخی از پژوهشگران، دوره بلوغ را شروع تعلیم آموزه‌های جنسی و جنسیتی بیان داشتند و قبل از آن را ناصواب قلمداد نمودند (مکدوگال، ۱۳۶۲: ۴۹-۵۰). در مقابل، برخی از مطالعات بر لزوم تعلیم آموزه‌های جنسی و موضوعات مرتبط به آن، از دوره کودکی تأکید دارند (فقیهی و دیگران، ۱۳۸۷: ۵۱-۸۰)؛ زیرا در دوره‌های رشدی بعد، احتمال آسیب‌ها و رفتارهای پرخطر جنسی بیشتر خواهد شد.

با توجه به قابلیت یادگیری کودکان، در این سنین، همان‌گونه که مفاهیم و آموزه‌های دینی با ارائه راه کارهای دقیق علمی به کودکان قابل آموزش است (شیخ صدوق، ۱۴۱۳: ۲۸۱/۱؛ اعرافی، ۱۳۹۳: فصل دوم و سوم)؛ می‌توان آموزه‌های جنسی متناسب با این دوره را تعلیم داد. از آنجایی که در انسان، تمایل جنسی از بدو تولد وجود دارد (فقیهی، ۱۳۸۷: ۱۱۲) و با علانم خفیف‌تری از حدود ۳-۵ سالگی، کنجکاوی‌های جنسی شروع می‌شود (فروید، ۱۳۴۳: ۱۶۲)؛ تعلیم

صحیح و به‌هنگام برخی از آموزه‌های جنسی در دوره کودکی، می‌تواند از فساد، انحراف، اختلال و نابهنجاری‌های جنسی در دوره‌های نوجوانی و جوانی جلوگیری کند. ازاین‌رو، برخی از علمای تربیت معتقدند: «اگر آموزش‌های جنسی به وسیله اولیاء از کودکی آغاز شود و در نوجوانی تکمیل گردد، موفقیت نوجوانان در مقابله با این مشکلات بیشتر خواهد شد» (اعرافی، ۱۳۹۶: ۷۶-۴۳/۲۶؛ همو، ۱۳۹۳: ۱۴۰-۱۷۰). برخی منابع فقهی معاصر نیز بر کلیت تعلیم و تربیت کودک در همان دوره کودکی تأکید کرده‌اند (موسوی سبزواری، ۱۴۱۳: ۳۲۷/۷).

۲. نقش آموزش جنسی در هویت‌یابی جنسی

بر اساس یافته‌های پژوهش‌های تجربی، آموزش جنسی در هویت‌یابی جنسی مؤثر است (محمودی، ۱۳۸۶: ۶۴-۷۰؛ یزدانی، ۱۳۹۷: ۹۳-۱۰۸) و برخی دیگر از مطالعات، بر ضرورت تعلیم آموزه‌های جنسی برای هویت‌یابی جنسی کودکان تأکید دارند؛ (برایمن و همکاران؛ جاف، سانتروک؛ روسکو و کروگر؛ کوالم و همکاران؛ میلان و همکاران؛ به نقل از محمودی، ۱۳۸۶: ۶۴-۷۰) به‌گونه‌ای که آموزش برخی آموزه‌های جنسی به صورت مناسب، صحیح و به‌هنگام در دوران کودکی، تأثیر زیادی در شکل‌گیری «هویت جنسی» سالم در مقاطع نوجوانی و جوانی دارد. برای همین، در صورتی که گفتار و رفتار والدین، نهادهای آموزشی و فضاهای پیرامونی به‌طور مستقیم و غیر مستقیم، متناسب با پسر یا دختر بودن کودک ساماندهی گردد؛ بازخوردهای تشویقی و تنبیهی نیز با همین معیار ارائه شود و آماده ساختن کودک برای نقش‌های بعدی هم متناسب با جنسیت او اعمال گردد؛ نظام تربیت جنسی به درستی پایه‌گذاری خواهد شد. (مرویان حسینی، ۱۳۹۵: ۲۳۷-۲۳۸) در همین راستا، نتایج برخی پژوهش‌ها نشان داده که آموزش جنسی در کسب هویت جنسی ثابت و پایدار، یادگیری روش‌های مناسب در روابط اثربخش دختر و پسر، شناخت رفتارهای متناسب با جنسیت، هویت خود و الگویابی جنسیتی مطلوب مؤثر است. (محمودی، ۱۳۸۶: ۶۴-۷۰؛ یزدانی، ۱۳۹۷: ۹۳-۱۰۸)

۳. مشروعیت تعلیم آموزه هویت‌یابی جنسی کودکان در دوره کودکی

اسلام برای هویت‌بخشی به فرزندان - از ابتدای رشد آنان - سفارش نموده است که دختران و

پسران را باید به گونه‌ای پرورش داد که به جنسیت خود مباهات کنند و از لحاظ شناختی و عاطفی از این مسأله رضایت کامل داشته باشند.^۳ در راستای رجحان تعلیم این آموزه جنسی به ادله عامه و خاصه در این زمینه، استناد می‌گردد.

الف) قواعد عامه

با توجه به ادله و قواعد عامه مشروعیت تعلیم آموزه‌های جنسی، بر اساس این ادله - الزامی و غیر الزامی - والدین وظیفه رجحانی دارند که در راستای هویت‌یابی جنسی فرزندان به آنان تعلیم مربوطه را ارائه دهند. تعلیم مؤلفه‌های هویت‌یابی جنسی به کودکان در راستای قوام، صلاح و سداد شخصیتی آنان، نوعی ارشاد و هدایت ایشان و نیز نوعی احسان به آنها است.

قاعده ارشاد جاهل (اعرافی، ۱۳۹۸: ۶۷-۷۰)، قاعده هدایت (همان: ۷۲-۸۲) و قاعده احسان (همان: ۹۷-۱۰۰)، این نوع تعلیم، بر رجحان کمک و یاری‌رسانی هویت‌یابی جنسی کودکان دلالت می‌کنند. بنابراین، می‌توان از مفاد ادله عامه حداقل رجحان استجابی این مسأله را استنباط کرد.

ب) دلیل عقل

تغییر شناختی، عاطفی و رفتاری در راستای شکوفایی استعدادها و کسب صلاح و سداد کودکان رجحان عقلی دارد؛ از آنجایی که تعلیم در راستای هویت‌یابی صحیح جنسی کودکان، رشد و تقویت هویت جنسی آنها و شکوفاسازی استعدادهای شخصیتی آنان است؛ این نوع تعلیم، راجح است. البته می‌توان «هویت‌یابی جنسی کودکان» را نوعی «کسب منفعت و دفع ضرر محتمل» (آخوند خراسانی، بی‌تا: ۳۴۳-۳۴۸) دانست که تعلیم در این راستا به دلیل عقلی رجحان می‌یابد.

ج) آیات قرآن

در نگاه دینی، هویت‌یابی جنسی به جایگاه فرزندان در خانواده بازمی‌گردد. برای همین، نگرش مثبت و عزتمندانه به جنسیت خود و کودک از سوی والدین، ضروری است. در همین راستا می‌توان به ادله نقلی - کتاب و سنت - استناد و استدلال کرد.

آیات قرآن کریم نگاه مثبت و مطلوبی نسبت به فرزندان ارائه نموده است. فرزندان به عنوان موهبتی الهی، (به عنوان نمونه ر.ک: آل عمران: ۳۸؛ انعام: ۸۴؛ ابراهیم: ۳۹؛ مریم: ۴۹، ۵؛ شوری: ۴۹؛ انبیاء: ۷۲، ۹۰؛ فرقان: ۷۴؛ عنکبوت: ۲۷؛ صافات: ۱۰۰؛ ص: ۳۰) نورچشم، (به عنوان نمونه ر.ک: فرقان: ۷۴؛ قصص: ۹) زینت‌بخش زندگی (به عنوان نمونه ر.ک: کهف: ۴۶؛ آل عمران: ۱۴؛ حدید: ۲۰) و وسیله آزمایش انسان (به عنوان نمونه ر.ک: تغاین: ۱۵؛ انفال: ۲۸) در قرآن کریم یاد شده است.^۴ ارائه و القاء این نگاه مثبت و خوش‌بینی به فرزندان، موجب هویت‌یابی جنسی صحیح به آنان خواهد شد.

د) روایات

روایات: مجموعه‌ای از روایات در ذیل آیات فوق، وارد شده که با استناد به این آیات، بر نگاه مثبت به فرزند و مطلوبیت آن، تأکید شده است. به عنوان نمونه به برخی از آنها اشاره عنوانی می‌شود.

- در روایات نیز درباره فرزند از تعبیری همچون: نعمت و عامل برکت، (کلینی، ۱۳۶۴، ۶: ۶ و پاینده، ۱۳۸۰: ۳۷۴) جگرگوشه، میوه‌ی دل و نور دیده (پاینده، همان: ۷۹۸؛ طبرسی، ۱۴۱۲: ۲۲۴؛ ابن ابی‌جمهور، عوالی‌اللتالی، ۱: ۲۷۰) یاد شده است که مایه خوشبختی و یاری‌کننده انسان است. (ر.ک: کلینی، ۱۳۶۴، ۶: ۲-۱۰) برای همین، فرزند از منظر معصومین علیهم‌السلام بوی بهشتی (فتال نیشابوری، ۱۳۷۵، ۲: ۳۶۹) و گلی از گل‌های بهشت قلمداد شده است (کلینی، ۱۳۶۴، ۶: ۳). برجستگی جایگاه فرزند موجب شده است که روایات به نگاه کردن، بوسیدن و مهر ورزیدن به فرزندان، تأکید فراوانی داشته باشند (ر.ک: فتال نیشابوری، ۱۳۷۵، ۲: ۳۶۹؛ کلینی، ۱۳۶۴: ۴۹-۵۰). این نگاه مثبت و القای این دیدگاه به فرزندان و تعلیم گفتاری و رفتاری در این زمینه برای هویت‌یابی به‌هنگام جنسی، مطلوب شارع است.

البته در برخی موارد، به‌خاطر لطافت و ظرافت وجودی در جسم، روح و روان دختران، هویت وجودی آنان مورد توجه بیشتری قرار گرفته است؛ (ر.ک: کلینی، ۱۳۶۴، ۶: ۴-۷) چنان‌که در روایت موثق‌ه‌ای از حضرت صادق علیه‌السلام آمده است: «نِعْمَ الْوَلَدُ الْبَنَاتُ مُلَطَّفَاتٌ مُّجَهَّزَاتٌ مُّوَسَّاتٌ مُّبَارَكَاتٌ مُّفْلَّيَاتٌ»؛ (کلینی، ۱۳۶۴، ۶: ۵) در فرمایش دیگری آمده است: «الْبَنَاتُ

حَسَنَاتٌ وَ الْبُؤْسُ نِعْمَةٌ فَإِنَّمَا يَثَابُ عَلَى الْحَسَنَاتِ وَيَسْأَلُ عَنِ النِّعْمَةِ»؛ (کلینی، ۱۳۶۴، ۶: ۶) و درباره سیره پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله نقل شده است که: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا بُشِّرَ بِجَارِيَةٍ قَالَ رِيحَانَةٌ وَ رِزْقُهَا عَلَى اللَّهِ». بر همین مبنا، در روایات و سیره اهل بیت علیهم السلام به روش‌های گوناگون، درباره تعاملات و ارتباطات درون خانوادگی نگاه ویژه‌ای به دختران شده است. (کوفی، بی تا، ۱: ۱۸۹؛ راوندی کاشانی، بی تا، ۱: ۶)

- پوشیدن لباس مختص جنس مخالف در مجموعه‌ای از روایات، نهی شده است. (ر.ک: کلینی، ۱۳۶۴، ۶: ۷-۴) به عنوان نمونه در روایتی از حضرت پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله آمده است: «لَعَنَ اللَّهُ الْمُتَشَبِّهَاتِ بِالرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ وَ لَعَنَ اللَّهُ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ» (کلینی، ۱۳۶۴، ۵: ۵۵۲). این روایت با اندکی اختلاف در عبارت و با سند دیگری در سایر کتب حدیثی نقل شده است. (ر.ک: کوفی، بی تا، ۱: ۱۴۷؛ برقی، ۱۳۷۱، ۱: ۱۱۳؛ صدوق، ۱۴۰۶: ۲۶۷؛ همو، ۱۴۰۳، ۲: ۵۸۷؛ همو، بی تا، ۲: ۶۰۲) و نیز فرمودند: «لَعَنَ اللَّهُ وَ أَمَّنَتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَى رَجُلٍ تَأَثَّ وَ امْرَأَةٍ تَذَكَّرَتْ»؛ (ر.ک: عده‌ای از علماء، ۱۳۸۱: ۱۴۴؛ محدث نوری، ۱۴۰۸، ۵، ۲۴۰؛ همان، ۲۰۳: ۱۳؛ همان، ۱۴: ۲۴۹) خدا و ملائکه، لعنت کنند مردی را که نقش زنانه به خود گیرد و زنی که نقش مردانه ایفا کند. هر دو روایت، جلوه‌گری مردانه‌ی زنان و جلوه‌گری زنانه‌ی مردان را نهی کرده است. یکی از مهم‌ترین مصادیق جلوه‌گری غیر متعارف، پوشیدن لباس جنس مخالف است که در احکام فقهی نیز بدان اشاره شده است. (توضیح المسائل مراجع (محشی)، ج ۱، ص ۴۶۷-۴۶۸، مسألة ۸۴۶) از مصادیق این نوع رفتار نابه‌هنجار جنسی که معمولاً در کودکی و ابتدای نوجوانی آغاز می‌شود، «یادگارخواهی همراه با مبدل‌پوشی»^۵ است.

از مقتضای این گونه روایات، می‌توان در جهت لزوم تثبیت هویت جنسی و پابندی به لوازم جنسیت خود استفاده کرد. البته با الغای خصوصیت از بزرگسالان و تعمیم آن به کودکان، مرجوحیت این مسأله را استنباط نمود. از آنجایی که کودکان مکلف نیستند، این تکلیف بر عهده والدین است در راستای پذیرش و تثبیت هویت جنسی کودکان از پوشش لباس همجنس آنان برایشان استفاده کرد و از پوشانده لباس‌های جنس مخالف برای کودکان بپرهیزند.

- دسته‌ای دیگر از روایات، بر تزئین دختران و پرهیز از آن، درباره پسران تأکید دارند. (ر.ک: ابن ادریس، ۱۴۱۰، ۳: ۶۳۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۳: ۵۴۰) تفاوت در تزئین کودکان متناسب با

جنسیت آنها؛ بیانگر توجه به هویت‌یابی جنسی آنان است. در روایتی از حضرت پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله نقل شده است: «یا ابْنُ مَسْعُودٍ سِیَأْتِی مِنْ بَعْدِی أَقْوَامٌ ... وَ یَتَزَیْنُونَ بِزِینَةِ الْمَرْأَةِ لِزَوْجِهَا وَ یَتَبَرَّجُونَ تَبَرُّجَ النِّسَاءِ ... یَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: (فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَ اتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ یَلْقَوْنَ غَیَا) [مریم/۵۹]»؛ (ر.ک: طبرسی، ۱۴۱۲: ۴۴۹؛ مجلسی، ۷۴: ۹۲)

زمانی بعد از من خواهد آمد که گروه‌هایی از مردها، همانند آرایش زن برای شوهرش، آرایش می‌کنند. اینان از مصادیق فرمایش خداوند است: بعد از مردم شایسته، کسانی آمدند که نماز را ضایع کردند و از شهوات، پیروی نمودند. اینان به سرعت، در گمراهی، غرق می‌شوند.

به نظر می‌رسد که تأکید این‌گونه روایات، بر این است که هر کدام از دختر و پسر باید به نقش جنسی خود، آگاه شود و آن را بپذیرد تا بعدها دچار انحراف جنسی نشود.

- دسته‌ای دیگر از روایات، بر حمام نکردن پسر توسط مادر تأکید دارد. (ر.ک: کلینی، ۱۳۶۴، ۳: ۱۶۰؛ صدوق، ۱۴۱۳، ۱: ۱۵۴؛ طوسی، ۱۴۰۷، ۱: ۳۴۱) چنین روایاتی، واگذاری این‌گونه مسایل را بر عهده والد هم‌جنس قرار داده است. (ر.ک: ابن حنبل، ۱۴۲۱: ۲، ۳۴؛ ابن اثیر جزری، ۱۳۶۷: ۱، ۶۶؛ متقی هندی، ۱۴۲۴: ۱۶، ۳۰۹) این دسته روایات به الگویابی جنسی‌ای که در امر آموزش نقش جنسی و هویت‌یابی جنسی، اهمیت فراوانی دارد، توجه شده است. توصیه شده است که دختر باید مادر را در نقش جنسی، الگو قرار دهد و این کار، با سپردن امور دختران به مادران [بویژه در مواردی که مختص به زنان است]، تأمین می‌شود. از این رو، می‌توان از این دسته روایات استنباط کرد که تعلیم و تربیت جنسی دختر، بیشتر به عهده مادر است و نکته قابل توجه، لزوم خودداری مادران از حمام کردن پسران، پس از سن سه سالگی است. این امر، به آن جهت است که پسر در این سن، جنسیت خود متمایز بودن از جنس مخالف را می‌شناسد و در تماس‌های مادر در حمام، ویژگی‌های روانی مادر را کسب می‌کند.

نتیجه

در جمع‌بندی ادله عامه و خاصه رجحان تعلیم هویت‌یابی جنسی فرزندان می‌توان این‌گونه بیان داشت که پذیرش جنسیت خود و نقش‌پذیری جنسی^۶ در دوره کودکی، لازمه رشد صحیح

ابعاد وجودی کودکان در ساحت‌های شناختی، عاطفی و رفتاری است. ازاین‌رو، هویت‌یابی جنسی در دوره کودکی، ضروری است. بنابراین، اقدامات تعلیمی - مباشری و غیر مباشری - از سوی والدین و مربیان در این راستا، مطلوب است.

مجموعه ادله و قواعد عامه در این زمینه، بر رجحان تعلیم این آموزه جنسی حکم می‌کند. بررسی ادله خاصه - کتاب و سنت - نیز مبین مدعا است. بنابراین، حداقل رجحان ندبی تعلیم هویت‌یابی جنسی از ادله عامه و خاصه إفاده می‌گردد.

پی‌نوشت‌ها

1 .. Gender Identity Disorder.

2 .. Transsexualism.

۳. مجموعه اقدامات تعلیمی در جهت هویت‌یابی جنسی کودکان و نقش‌دهی جنسی به آنان، باید حداقل دارای ویژگی‌های زیر باشد:

۱. اعتدال در محبت به فرزندان و پرهیز از محبت بیش از اندازه والد جنسی مخالف، به کودک؛
۲. پرهیز از تبعیض و تفاوت رفتاری نسبت به دختر و پسر در خانواده؛
۳. هماهنگی پوشش کودک با جنسیت او؛
۴. ایجاد تنوع و جهت‌دهی به بازی کودکان، بر اساس جنسیت آنان؛
۵. پرهیز از تحمیل ویژگی‌ها و رفتارهای یک جنس، بر جنس دیگر؛
۶. توجه به رفتارها، نگرش‌ها و موضع‌گیری‌های کودکان و ایجاد نگرش صحیح نسبت به جنس خود و جنس مخالف از دوران خردسالی؛

۷. واگذاری مسئولیت‌های متناسب با جنسیت کودکان، در خانه و بیرون از خانه؛

۸. اظهار رضایت هر کدام از والدین، نسبت به همجنس خود در برابر فرزندان؛

۹. بیان طبیعی بودن تفاوت‌های دو جنس (از نظر روانی، عاطفی، جسمی و فیزیولوژی و ...) و لزوم وجود این تفاوت‌ها برای ادامه حیات و در نتیجه، ضرورت احترام گذاشتن به این تفاوت‌ها. (ر.ک: فقیهی، ۱۳۸۷: ۱۱۱).

۴. در قرآن کریم، برای فرزندان از عبارات گوناگون و از ریشه‌های مختلفی استفاده شده است. به عنوان نمونه: ۱- از ریشه «ذرر» ۳۲ مرتبه، عباراتی مانند: ذریه، ذریات؛ ۲. از ریشه «بنو» ۱۶۴ مرتبه، کلماتی نظیر: بُنی، بُنی، ابن، بنت، بنات، بنون، بنین، ابناء؛ ۳. از ریشه «ولد» ۱۰۲ مرتبه، واژگانی همچون: ولد، والد، مولود، اولاد، والدین؛ ۴. از ریشه «سبط» یک مرتبه و عبارت اسباط (سوره اعراف (۷)، آیه ۱۶۰)؛ ۵. از ریشه «اسباط» ۴ مرتبه و عبارت الاسباط (سوره بقره (۲)، آیه ۱۴۰، ۱۳۶؛ سوره آل عمران (۳)، آیه ۸۴؛ سوره نساء (۴)، آیه ۱۶۳).

۵. Transvestic fetishism.

۶. نقش جنسی (sex - role)، مجموعه‌ای از رفتارها و گرایش‌های فردی است که با جنسیت فرد هماهنگ باشد (جمعی از مؤلفان، روان‌شناسی رشد با نگرش اسلامی، ج ۲، ص ۱۰۰۱)؛ برخی از اندیشمندان همچون: «اسپنس» و «هل مریچ»، رفتارهایی را که از نظر «پسر» و «دختر» بودن از کودکان سر می‌زند، نقش جنسی تعریف کرده‌اند (ر.ک: حسینی، ۱۳۸۶: ۱، ۴۸۳). البته نقش جنسی به رفتارهای ویژه پسر و دختر نیز برمی‌گردد و مواردی نظیر عادات و رسوم الگوی لباس، انتخاب اسباب‌بازی و نوع بازی را دربردارد. در واقع، نقش جنسی بیانگر دو عنوان است: ۱- کلیشه‌های نقش جنسی که شاخص زنان و مردان است؛ ۲- هنجارهای نقش جنسی که مطلوب زنان و مردان است.

کتابنامه

قرآن الکریم

- ابن حنبل، احمد بن محمد (۱۴۲۱)، مسند الإمام أحمد بن حنبل، بیروت، مؤسسة الرسالة.
- اعرافى، علیرضا (۱۳۹۳)، تربیت فرزند با رویکرد فقهی، تحقیق و نگارش: سیدنقی موسوی، قم، مؤسسه اشراق و عرفان.
- _____، (۱۳۹۳)، شهامت، احمد، «عدالت‌ورزی میان فرزندان: بررسی فقهی»، دو فصلنامه مطالعات فقه تربیتی، سال اول، شماره اول، بهار و تابستان.
- _____، (۱۳۹۶)، فقه تربیتی (تربیت جنسی)، ج ۲۶، تحقیق و نگارش: احمد امامی‌راد، قم، مؤسسه اشراق و عرفان
- _____، (۱۳۹۸)، امامی‌راد، احمد، موسوی، سید عباس، مشهدی علی‌پور، مریم، «قواعد عمومی جاری در ساحت تربیت جنسی در فقه تربیتی، دو فصلنامه مطالعات فقه تربیتی، سال ششم، شماره ۱۲، پاییز و زمستان.
- انصاری شیرازی، قدرت‌الله (۱۴۲۹) و همکاران، موسوعة أحكام الأطفال و أدلتها، قم، مرکز فقهی ائمه اطهار (عج)، چاپ اول
- اوحدی، بهنام (۱۳۸۴)، تمایلات و رفتارهای جنسی طبیعی و غیرطبیعی انسان، اصفهان، صادق هدایت.
- باچر، جیمز (۱۳۸۷)، مینکا، سوزان، هولی، جیل، آسیب‌شناسی روانی، ترجمه: یحیی سیدمحمدی، تهران، ارسباران.
- برقی، احمد بن محمد بن خالد (۱۳۷۱)، المحاسن، قم، دارالکتب الإسلامية.
- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۰)، نهج الفصاحة، تهران، انتشارات جاویدان
- تبریزی، مصطفی (۱۳۸۵) و دیگران، فرهنگ توصیفی خانواده و خانواده درمانی، تهران، نشر فراروان، چاپ اول
- جزری، مبارک بن محمد (ابن اثیر) (۱۳۶۷)، النهاية فی غریب الحديث و الاثر، تحقیق محمود محمد طناحی، قم، مؤسسه انتشاراتی اسماعیلیان، چاپ چهارم
- حجازی، آریا (۱۳۸۷) و دیگران، بررسی میزان تطابق نقش و هویت جنسی ۱۲ بیمار ترنس

- سکسوال با جنسیت جدیدشان پس از عمل جراحی تغییر جنسیت، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی کردستان، دوره ۱۳، زمستان
- حسینی، داود (۱۳۸۶)، والدین و رشد نقش جنسی فرزندان و تأثیر آن بر ایفای نقش آنها در خانواده، مجموعه مقالات تقویت نظام خانواده و آسیب‌های آن
- حسینی، سید شهاب‌الدین (۱۴۲۶)، «تربیه الطفل فی الإسلام»، قم، مرکز الرسالة
- حکیمی، محمدرضا (۱۳۶۱) و همکاران، هویت صنفی روحانی، قم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی
- حلی، حسن بن یوسف (علامه حلی) (۱۴۱۰)، نه‌ایة الاحکام، قم، اسماعیلیان
- خدایاری‌فرد، محمد (۱۳۸۲)، درمان‌شناختی - رفتاری اختلال تبدل‌خواهی جنسی با تأکید بر درمان معنوی، مجله اندیشه و رفتار، سال نهم، شماره ۴
- خسروی، مریم (۱۳۷۴)، بررسی آرزوهای کودکان و نوجوانان با توجه به مراحل رشد قوای ذهنی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه الزهراء، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.
- راوندی کاشانی، فضل‌الله بن علی [بی‌تا]، النوادر، تصحیح احمد صادقی اردستانی، قم، دارالکتاب، چاپ اول.
- رضایی، امید (۱۳۸۶) و همکاران، کارکرد خانواده در بیماران دچار اختلال هویت جنسی، مجله توانبخشی، دوره هشتم، ویژه‌نامه توانبخشی در بیماری‌ها و اختلالات روانی، شماره ۲۹
- زارعی متین، حسن (۱۳۸۶)؛ توره، ناصر، دانشگاه و هویت دانشجوی، فصل‌نامه دانشگاه اسلامی، سال یازدهم، شماره ۳ (پیاپی ۳۵)
- صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۴۰۳ق)، الخصال، قم، انتشارات جامعه مدرسین
- _____، (۱۴۰۶ق)، ثواب‌الاعمال و عقاب‌الاعمال، قم، دارالشریف الرضی، چاپ دوم
- _____، (۱۴۱۳ق)، من‌لایحضره‌الفقیه، قم، جامعه مدرسین، چاپ دوم
- _____، علل الشرائع، قم، انتشارات مکتبه‌الدآوری
- طالبیان، ج (۱۳۸۴)، بررسی تحلیل سبب‌شناسی و درمان اختلال هویت جنسی، کنگره سلامت خانواده و اختلالات جنسی، تهران، انستیتو روان‌پزشکی تهران
- طباطبایی یزدی، سید محمدکاظم (۱۴۲۰ق)، العروة الوثقی، قم، موسسه النشر الاسلامی.
- طبرسی، حسن بن فضل (۱۴۱۲ق)، مکارم الاخلاق، قم، الشریف الرضی، چاپ چهارم
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۷ق)، تهذیب الأحکام، تهران، دار الکتب الاسلامیه

- _____، (۱۴۰۷ق)، کتاب الخلاف، قم، دفتر انتشارات اسلامی
- عسکری، محمد (۱۳۸۶) و همکاران، شیوع آسیب‌های روانی در بیماران با اختلال هویت جنسی، مجله علمی پزشکی قانونی، دوره ۱۳، شماره ۳
- علی‌خانی، علی‌اکبر (۱۳۸۶)، هویت و بحران هویت، تهران، سروش، چاپ دوم
- فناں نیشابوری، محمد بن احمد (۱۳۷۵)، روضة‌الواعظین و بصیرة‌المتعظین، قم، انتشارات رضی.
- فروید، زیگموند (۱۳۴۳ش)، سه رساله درباره تئوری میل جنسی، ترجمه: هاشم رضی، تهران، مؤسسه مطبوعاتی آسیا
- فقیهی، علی‌نقی (۱۳۸۷) و همکاران، «آموزش جنسی به کودک و نوجوان از دیدگاه اسلامی و مطالعات روان‌شناختی»، دو فصلنامه تربیت اسلامی، سال سوم، شماره ۷
- فقیهی، علی‌نقی (۱۳۸۷)، تربیت جنسی: مبانی، اصول و روشها، از منظر قرآن و حدیث، قم، دار الحدیث
- کاپلان، هارولد آی (۱۳۷۹) و سادوک، بنیامین جی، خلاصه روانپزشکی علوم رفتاری - روانپزشکی بالینی، ترجمه: نصرالله پورافکاری، تهران، نشر آب
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۴)، الکافی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ چهارم
- کاهانی، علیرضا (۱۳۸۱) و فخری شجاعی، پیمان، اختلال هویت جنسی (دگرجنسیت‌جوها)، تهران، انتشارات تیمورزاده
- کجباف، محمدباقر (۱۳۸۷)، روان‌شناسی رفتار جنسی (نظریه‌ها و دیدگاه‌ها)، تهران، نشر روان
- کوفی، محمد بن محمد [بی‌تا] (ابن‌اشعث)، الجعفریات، تهران، مکتبه نینوی الحدیثه
- متقی‌هندی، علی بن حسام‌الدین (۱۴۲۴ق)، کنز العمال، بیروت، دارالکتب العلمیه
- محمودی، قهرمان (۱۳۸۶)، حسن‌زاده، رمضان، نیازآذری، کیومرث، تأثیر آموزش جنسی بر سلامت خانواده در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران، فصلنامه افق دانش (فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی گناباد)، سال سیزدهم، شماره ۲، تابستان.
- مدنی، یوسف (۱۴۱۶ق)، التربية الجنسية للأطفال و البالغين، بیروت، دارالمحجة البيضاء.
- مرویان حسینی، سید محمود (۱۳۹۵)، تربیت جنسی در اسلام (آموزه‌ها و راهکارها)، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی
- موسوی سبزواری، سید عبدالأعلی (۱۴۱۳ق)، مذهب الأحكام فی بیان الحلال و الحرام، قم،

مؤسسة المنار

یزدانی، سمیه (۱۳۹۷)، سهرابی شکفتی، نادره، «تأثیر آموزش تربیت جنسی بر هویت جنسی کودکان ۷ تا ۱۱ سال شهر شیراز»، دوفصلنامه مشاوره کاربردی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، شماره ۲، پاییز و زمستان

یزدانی، سمیه (۱۳۹۷)، نادره سهرابی شکفتی، «تأثیر آموزش تربیت جنسی بر هویت جنسی کودکان ۷ تا ۱۱ سال شهر شیراز»، دوفصلنامه مشاوره کاربردی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، شماره ۲

